

Скакун І. В. – фахівець відділу
планування навчального процесу
Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ТА ПОТЕРПІЛОГО ВІД НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ МАЛОЛІТНІХ

Попри ґрунтовний рівень розроблення проблем особи злочинця в криміналістичній та кримінологічній літературі, виділення самого поняття «особа злочинця» продовжує залишатися предметом дискусій. Так, І. І. Карпець піддав сумніву необхідність виділення і вивчення зазначеного поняття, оскільки «психологія різних категорій людей, що вчиняють різні злочини, їх погляди на поняття злочинного далеко не однакові» [1, с. 101]. Навпаки, А. Б. Сахаров вважав, що виділення поняття «особа злочинця» є необхідним [2, с. 14], адже його виключення з предмета юридичної науки неминуче призведе до порушення принципу системності, оскільки «загальне» існує лише в «окремому», через «окреме».

Виконавцем насильницького статевих злочину щодо малолітньої дитини є особа чоловічої статі, яка досягла 14 років, проте співучасниками злочину можуть бути і жінки. Бувають випадки вчинення насильницьких дій підлітками, які не досягли навіть віку 14 років.

Переважно злочини вчиняє одна особа. Якщо ж насильницькі дії щодо малолітньої дитини вчиняє група осіб, то найбільш часто її учасниками є особи від 18 до 25 років. П'ята частина групових насильницьких злочинів щодо малолітніх вчиняють неповнолітні. Саме підліток найчастіше може вчинити злочин під безпосереднім впливом однолітків або дорослих. Усі неповнолітні учасники насильницьких статевих злочинів з неблагополучних сімей.

Нерідкими є випадки, коли група неповнолітніх вчиняє насильницькі дії щодо однієї й тієї ж дитини упродовж тривалого часу.

Дослідження підтверджують, що часто зґвалтування малолітніх вчиняють особи, які контактують з ними під час

виконання службових обов'язків (вчителі, працівники дитячих садків тощо). Наприклад, Чикатило, ще до вчинення ним убивств, був вихователем в школі-інтернаті, де неодноразово здійснював розпусні дії з малолітніми школярами.

Найбільш типовим особою, яка вчиняє насильницькі статеві злочини щодо малолітніх, є чоловік віком 31–40 років, неодружений, непрацюючий, раніше не судимий, знайомий або близький родич потерпілої дитини, який має незакінчену середню освіту. Під час учинення злочину він переважно перебуває у стані алкогольного сп'яніння.

Насильників можна розподілити на такі групи.

Перша група – це так званий регресивний тип – особи, які вчиняють насильницькі статеві злочини щодо малолітніх віком 7–14 років. Цей тип має таку назву, оскільки злочинці здійснюють умовне повернення від більш складних сексуальних відносин з дорослими до більш простих – з підлітками. Представниками цієї групи переважно є або чоловіки похилого віку, або чоловіки з низькою статевою здатністю. Особи, які вчиняють насильницькі дії щодо дітей, зазвичай мають сім'ю, але статевий контакт з дружиною або будь-якою іншою дорослою особою не приносить їм сексуального задоволення.

Друга група – «конформний» тип. Особливістю цієї групи є те, що вони переважно вчиняють насильницькі дії в групі, але ніколи не є ініціаторами (що є характерним для неповнолітніх). Основною психологічною характеристикою зазначеної категорії злочинців є брак вольових якостей, тому вони стають слухняним «знаряддям» в руках лідера групи, і вчиняють злочини під його впливом. Статеве насильство щодо малолітніх вони вчиняють для того, щоб зберегти своє місце в групі.

Третій тип осіб, які вчиняють насильницькі злочини проти статевої недоторканності малолітніх, має назву «афективний». Ці злочинці вчиняють насильство щодо дітей молодше 5 років. Головну роль у вчиненні ними протиправних дій набувають певні афективні сліди, що виникли в психіці в процесі соціалізації.

Четвертий тип охоплює так званих «знедолених» гвалтівників, тобто тих, хто не може задовольнити власні статеві потреби соціально прийнятним чином. До цієї категорії злочинців

переважно належать олігофрени (в ступені дебільності), а також особи, які мають фізичні вади. Зазвичай вони не можуть аргументувати причини вчиненого злочину або стверджують, що дитина вступила з ними в статевий зв'язок добровільно.

П'яту групу становлять особи, злочинні дії який призводять до інцесту (батько (вітчим), рідше старший брат). Серед осіб, які вчиняють насильницькі дії щодо власних дітей можна виокремити такі підгрупи:

1) «випадкові» злочинці. Статеве насильство вони вчиняють в стані алкогольного сп'яніння або після сварки з іншими родичами, тобто як акт помсти їм. Жертвами таких злочинів стають навіть зовсім маленькі діти;

2) особи з явними проявами педофілії. Злочинці цієї категорії відчують підвищений потяг до дітей підліткового віку, який виникає ще в дитинстві.

Особа і поведінка малолітніх жертв ще недостатньо детально вивчені як в кримінальному праві, в кримінології, так і в криміналістиці. Праці окремих авторів описують лише деякі аспекти віктимізації малолітніх потерпілих. Проведене нами дослідження показало, що найбільшу частку серед потерпілих розглядуваних злочинів становлять дівчата та хлопці віком 11–13 років. Третю частину становлять потерпілі віком від 7 до 10 років. Легковажна або аморальна поведінка для малолітніх потерпілих зазвичай не є характерною. На момент вчинення злочину поведінка потерпілих також не мала провокуючого характеру.

Більше половини малолітніх дітей раніше були знайомі зі злочинцями. Причому третина з них були для них рідними або близькими – дочками (синами), пасербицями (пасинками) або сестрами (братами). Більшість потерпілих з неблагополучних або малозабезпечених сімей, батьки яких зловживають алкоголем та ведуть аморальний спосіб життя.

Можна виділити такі групи потерпілих від насильницьких статевих злочинів:

а) потерпілі, які не здатні адекватно оцінити віктимність ситуації та є абсолютно беззахисними перед злочинцем (це стосується дітей віком до 7–8 років);

б) потерпілі, здатні оцінити небезпеку, однак не передбачали кримінальні наслідки (є характерним для насильницьких дій, вчинених батьком, вітчимом, педагогом тощо);

в) потерпілі, здатні оцінити віктимність ситуації, що передуює злочину, однак нехтують заходами особистої безпеки (наприклад, впускають до помешкання стороннього чоловіка);

г) потерпілі, які сприяли своєю поведінкою вчиненню злочину (дівчата, які вже ведуть статеве життя, вживають спиртні напої в малознайомих компаніях тощо).

Список використаних джерел

1. Карпец И. И. Проблема преступности / И. И. Карпец. – М. : Юрид. лит., 1969. – 167 с.

2. Сахаров А. Б. Актуальные вопросы учения о личности преступника / А. Б. Сахаров // Теоретические проблемы учения о личности преступника. – М. : Юрид. лит., 1979. – С. 14.